

УДК 94(477.831.86)-055.2“18”

I-23

Світлана ІВАХ

ЖІНОЧИЙ РУХ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ ХІХ СТ. – 1939 Р. ЯК ПРОБЛЕМА ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті на основі аналізу історіографічних даних про жіночий рух у Галичині кінця ХІХ ст. – 1939 р. увиразнено стан його вивчення; виокремлено чотири етапи історіографії досліджуваної проблеми (довоєнний, або австро-угорський, міжвоєнний, або польський, радянський та український – після проголошення незалежності України), а також здійснено ґрунтовну характеристику кожного з них.

Ключові слова: жіночий рух, жіночі організації, жіночі громадські товариства.

Постановка проблеми. Актуальність публікації зумовлена насамперед демократизацією суспільного життя в Україні, супроводжуваною бурхливим розвитком громадсько-політичних процесів. Серед них важливе місце належить національному жіночому руху, тобто організованій соціально-політичній, економічній та культурно-освітній діяльності жіноцтва. Вона знайшла свій вияв у відродженні й функціонуванні численних жіночих товариств (понад 700), із яких 34 мають статус міжнародних і всеукраїнських. Ці осередки характеризуються розмаїттям ідеологічних спрямувань, ідеологій, намірів і завдань. Сучасні жіночі громадські об'єднання сприяють удосконаленню та врегулюванню правових механізмів щодо поліпшення становища жінок, суспільному визнанню організованого жіночого руху. Членкині більшості з них беруть активну участь у розвитку національної культури й освіти, у формуванні національно-громадянських якостей жінок, дітей і молоді, виконують важливі

соціально-опікунські функції, ініціюють просвітницькі та благодійні акції, є організаторами міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-методологічних і науково-практичних конференцій, жіночих конгресів та нарад (Київ, 1994; Одеса, 1994; Івано-Франківськ, 1994; Дрогобич, 2001).

Зазначимо, що Україна у 1991 р. ратифікувала Конвенцію ООН “Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок”, брала участь у розробці важливих міжнародних документів (Конвенції про політичні права жінок, про охорону материнства, про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти), основні положення яких відображені у Конституції нашої держави та у Законі України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”, який набув чинності першого січня 2006 р.

З огляду на такі умови важливим видається науковий аналіз історіографії дослідження українського жіночого руху, поглиблення відомостей про його дослідників з різних галузей знань, яких привертала і продовжує привертати, ця проблематика.

Аналіз історіографічних матеріалів щодо дослідження жіночого руху в Галичині показав, що цей рух як суспільне явище привертав і привертає увагу дослідників різних галузей знань. Усі опрацьовані нами дослідження висвітлюють емансипаційні жіночі змагання як явище соціальне, політичне та національно-феміністичне. Оскільки ця проблема певною мірою межує з кількома напрямками історичної науки (політична історія, історія культури), то їй цікавилися нею насамперед історики, політологи, етнографи тощо.

Серед найвідоміших сучасних дослідниць національного жіночого руху – історик українського зарубіжжя, професор університету Джона Гопкінса у Вашингтоні Марта Богачевська-Хом’як. Її англomовна монографія “Феміністки супроти себе” (Едмонт, 1988 р.) вважається однією з перших наукових спроб аналізу історії України в контексті жіночого руху. Робота присвячена загальнофеміністичним проблемам, з’ясуванню ролі жінки в національній історії, її становищу при комуністичному режимі. У 1995 р. в Києві з ініціативи і за сприяння Сполучених Штатів Америки виходить українське видання цієї монографії під назвою “Білим по білому. Жінки в громадському

житті України. 1884 – 1939” [2]. М. Богачевська-Хом’як у своєму дослідженні старалася з’ясувати роль східно- та західно-українського жіноцтва у тих процесах, що відбувалися в досліджуваній нами період. Авторка розширила поле свого наукового пошуку і вийшла поза рамки аналізу діяльності жіночих організацій. Вона не лише з’ясувала конкретні суспільно-історичні обставини і визначила їх вплив на феміністичні устремління галицьких жінок, а й показала їх вплив на розвиток загальнонаціонального культурно-освітнього процесу. Тобто проблеми, що стали предметом її дослідження, почасти дотичні й до теми нашої наукової розвідки.

Грунтовний аналіз проблеми емансипації жінок у суспільно-політичному русі Галичини й Північної Буковини кінця ХІХ – початку ХХ ст. однією з перших в українській історичній думці здійснила О. Маланчук-Рибак. У низці наукових праць (“З історії ідейних концепцій українського жіночого руху ХІХ – початку ХХ століть”; “Права жінок у контексті суспільно-правової культури Галичини ХІХ – початку ХХ ст.”; “Українські жіночі студії: історіографія та історіософія” та ін.) вона глибоко і всебічно розкрила причини становлення і розвитку жіночого руху на українських землях Галичини й Буковини, здійснила порівняльну характеристику організаційних змагань польського й українського жіноцтва.

Цінною в контексті досліджуваної проблематики є монографія Л. Смоляр “Минуле заради майбутнього” (1998 р.). Робота присвячена розгляду проблеми зародження та становлення жіночого руху у Наддніпрянській Україні другої половини ХІХ – початку ХХ століття. Ця робота цікава тим, що в порівнянні явищ і фактів можна дослідити й узагальнити спільні та відмінні риси феміністичного руху жіноцтва центральних областей України і Галичини; визначити соціальний статус українських жінок у різних етнічних регіонах країни; обґрунтувати напрями і силу впливу інших держав та їхніх культур на становлення жіночого руху; зрештою, ще раз довести спільність і спорідненість устремлень жінки-українки до об’єднання зусиль задля українського державотворення. Цінність монографії Л. Смоляр посилюється логічним викладом маловідомих і невідомих для широкого загалу фактів існування та принципів

діяльності жіночих товариств, детальним аналізом їх діяльності в галузі літератури, мистецтва, громадського самоствердження. Дослідження суттєво зменшує кількість “білих плям” в історії українського жіночого руху.

Найґрунтовнішою і найближчою до проблематики нашої статті є історична монографія Б. Савчука “Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. – 1939 р.)” (Івано-Франківськ, 1998) [17]. Вона присвячена актуальній проблемі – участі жіноцтва в національному суспільному житті Західної України в останній третині XIX – першій половині XX ст. Природно, що головне місце в ній займає Галичина, де жіночий рух досяг найвищого рівня, а Буковина, Волинь, Закарпаття розглядаються в міру важливості процесів, що там відбувалися. Монографія підготовлена з використанням широкої ґрунтовної джерельної бази, багатьох архівних джерел. У ній акцентується на проблемах організаційного та ідеологічного становлення жіночого руху. Показана участь українок у національно-визвольних змаганнях, а також їх роль у політичному, культурному та соціально-економічному розвитку країни. При розгляді головних сфер прояву та піднесення суспільної активності жіноцтва – участь у громадських товариствах та підпільному національному русі, політична і просвітницька діяльність, здобутки на теренах освіти, літератури, мистецтва – були зроблені акценти на його ролі як самостійного творчого чинника в історичному процесі.

Водночас стан дослідженості жіночого руху Галичини кінця XIX ст. – 1939 р. в історико-педагогічній науці окремо не вивчався, що й зумовило вибір теми статті.

Мета статті – на основі аналізу історіографічних матеріалів щодо дослідження жіночого руху в Галичині кінця XIX ст. – 1939 р. показати цілісну картину стану його вивчення.

Для створення повної цілісної картини про стан вивчення жіночого руху в Галичині доцільно, на нашу думку, згрупувати опрацьовані джерела в рамках певних історичних періодів. Ми виділили кілька етапів історіографії цього питання: перший (довоєнний, або австро-угорський) – з 1884 до 1919 рр., другий (міжвоєнний, або польський) – 1919 – 1939 рр., третій (радянський) – 1944 – 1991 рр., четвертий (український) – після

проголошення незалежності України в 1991 р. У двох останніх періодах варто виокремити діаспорні дослідження, присвячені різним проблемам теорії та практики руху жіноцтва Галичини.

Розглянемо історіографічні проблеми жіночого руху у кожному з виділених періодів детальніше.

Українська суспільно-політична думка приділяла чимало уваги питанням ролі та покликання жінки в національній історії. Детальне осмислення місця жінки у політичному і культурно-освітньому житті суспільства почалося ще на зорі жіночого руху. Велику роль у цьому відіграли публікації історичного, політологічного, художньо-публіцистичного, етнографічного характеру.

Матеріали дослідження підтверджують, що першими пам'ятками, які розкривали становище жінки у суспільстві, були фольклорно-етнографічні джерела. Завдяки їм український народ тривалий час зберігав і передавав від покоління до покоління звичаї і традиції родинно-побутової культури, де жінка посідала чільне місце. Відомими працями у цій галузі є розвідка О. Боровиковського “Женская доля по малороссийским песням” (1869 р.) та стаття І. Франка “Жіноча неволя в руських піснях народних” (1883 р.), яку історик жіночого руху Галичини й Північної Буковини О. Маланчук-Рибак назвала “...соціологічною та соціопсихологічною студією, що ґрунтувалася на історично-порівняльному методі” [11, 18].

Етнографічні дослідження ролі жіноцтва в українській культурі були передовсім спробою описати соціальні ролі жінки, її місце у родинно-сімейних відносинах, обґрунтувати виховну та господарську функції. Давні дослідження дають нам підстави стверджувати, що жінка в суспільстві розглядалася лише як вихователька, годувальниця, господиня, берегиня родинного вогнища тощо.

Подібні міркування є також на сторінках періодичної преси другої половини ХІХ століття. Так, часопис “Учитель” у 1870 році вмістив цикл публікацій під назвою “Афорисми в справі виховання дівчат”, де зроблена спроба обґрунтувати родинне і суспільне призначення жінки [1]. Образ “справжньої” жінки подається крізь призму виховання дітей, облаштування житла, господарських справ: “...добра жінка, добра матерь и добра гос-

подиня...” [1, 102]. Завданням жінки в “афорисмах” визначено: “...стояти с пожитком и с любовію мужеві при боку и в любові и в житю для других (муж, діти, сродники) глядати свого найвищого счастья” [1, 106]. Погляди переважної частини тогочасного суспільства на проблеми рівності чоловіка та жінки, її освіти висвітлюють такі міркування: “Женщина для мужчины придана, а не йому піддана”; “Лучша дівчина недоучена, нежели переучена” [1, 102].

Цікавим, є обґрунтування цим часописом призначення знань у житті жінки: “Те, що дівчатам присвоїтєся з области науки и штуки, не має служити до того, щоб тим дівчата межі людьми блищали, но чтобы сами усовершеншались и до своего будущого звання – доброй жены и господині – приготавлилися... Наукове образование повинно служити до того, чтобы их характер выобразовати... Наука математики послужит до того, щоб у дівчат усторонити склонность до мечтания, задумчивости, пересяди в чувствах, що некоторим дівчатам есть врожене. Смысл релігійний а побожні почуття творяться найкраще через науку релігії і історії натуральної. Склонность до забобонів, усунєся найскорше через науку фізики” [1, 106].

Водночас у працях істориків, етнографів, письменників і поетів останньої третини ХІХ ст. вже простежується тенденція до обґрунтування причин і наслідків статевої нерівності, гноблення української жінки і, заразом, прагнення жіноцтва до освіти, культури, громадської діяльності. Проте в них відсутня цілісна картина наукового аналізу проблеми. Ці дослідження мали епізодичний, несистематичний характер і не могли претендувати на вичерпність обсервації проблеми.

Значну роль в утвердженні тенденції системності й послідовності у висвітленні суспільних проблем жіноцтва відіграли часописи, призначені для жінок, які в дещо романтичній, ідеалізованій формі вказували на проблеми, що назріли. Серед них слід назвати часописи “Лада” (1853 р.), “Русалка” (1868 р.), які виходили у Львові, та “Перемишлянка” (1861 р.). У них наголошувалося на потребі розв’язання питання взаємозв’язку жінки і суспільства та визначення для жіноцтва відповідного місця у цих процесах. Так, у тижневику “Лада”, яка мала підзаголовок “письмо поучительное русским дѣвицамъ и

молодицямъ въ забаву и поученіе”, висвітлювалась роль та призначення жінки в родині. Наприклад, у статті “Призначеніє женского пола”, вміщеної у шістьох номерах часопису, жінкам роз’яснювалось, що вони повинні “быти мудрыми, прозорливыми, любви достойными супругами, вѣрными, рачительными матерями, мудрыми, ошаджающими домостроительницами” [15,9]. Поступовішим для свого часу був двотижневик “Русалка”, в якому вперше звучала думка про значення освіти для жінки: “Ставимо правило, що якъ всюди, такъ и у насъ образованіє може настати только посредствомъ женъщинъ” [14, 80], а також уперше подана інформація про активізацію громадського жіночого руху в Англії та Німеччині та про наміри львівських “дам” щодо створення жіночого товариства.

Помітним поштовхом до аналізу проблем і потреб жіноцтва, посилення уваги до “жіночого питання” стало заснування перших жіночих організацій краю. У “товариському житті” жінка формувалася як особистість, усвідомлювала свою роль і призначення в суспільстві, прагнула досягнути рівності з чоловіком у сфері культури та освіти. Підтвердженням цього слугують публікації в періодичній пресі досліджуваного періоду. В них окреслюються функції жінки, які виходять поза сферу сім’ї та родинного побуту.

Істотний вплив на становлення і розвиток феміністичного руху на західноукраїнських землях у межах Австро-Угорської імперії мали світові й загальноєвропейські процеси, які засвідчували, що це питання потребує термінового і позитивного розв’язання. Вони накладали відбиток на динаміку українських процесів у цьому руслі, порівняльна їх характеристика сприяла посиленню прагнення жінок у боротьбі за свої права і визначення належного місця в суспільстві.

До кінця ХІХ ст. названа тенденція посилюється, в результаті чого з’являються власне жіночі часописи, тобто засновані організаторами руху жінок Галичини, на сторінках яких активно обговорюються не лише проблеми жінки, а й жіночого руху загалом. До найвідоміших належать альманахи “Перший вінок”, який вийшов друком у Львові в 1887 р. зусиллями Олени Пчілки й Н. Кобринської, та збірник “Наша доля” – стрийське видання,

започатковане в 1893 р. Н. Кобринською, що продовжило своє існування у Львові у 1895 – 1896 рр.

Яскравим свідченням розвитку жіночої преси і збільшення кількості жіночих видань у Галичині є систематизований каталог відомої дослідниці західноукраїнської періодики В. Передерій [21]. Авторка подає відомості про основні відомі періодичні видання досліджуваного періоду – газети, журнали, альманахи, календарі: “Мета” (Львів, 1908), “Жіноче діло” (Львів, 1922), “Наша мета” (Львів, 1919), “Жіночий вістник” (Львів, 1922), “Нова хата” (Львів, 1925 – 1939), “Жіноча доля” (Коломия, 1925 – 1939), “Жіночий голос” (Львів, 1936 – 1939), “Жіноча воля” (Коломия, 1932 – 1939), “Світ молоді” (Коломия, 1932 – 1939), “Жінка” (Львів, 1935 – 1939), “Громадянка” (Львів, 1938), “Світ українки” (Львів, 1938), “Українка” (Львів, 1938 – 1939), “Руска нива” (Львів, 1938), “Доля” (Львів, 1939). З їх допомогою до читача доносилися проблеми тогочасного жіноцтва, приверталася до них увага громадськості. Публікації цих періодичних видань спонукали шукати шляхи для виправлення ситуації різючої нерівності жінки і чоловіка в суспільному житті, активно впливали на пробудження в середовищі жінок галичанок зацікавлення проблемами культури, освіти, політики, шкільництва тощо.

Значний вплив на становлення жіночого руху в Галичині мали ідеї національно-визвольного руху, які чи не завжди були актуальними для України, а особливо для її західного регіону. Вони внесли новий імпульс в організовану жіночу діяльність, чітко окреслили актуальні завдання жіноцтва в загальносуспільних і соціально-культурних процесах.

Окремо слід наголосити на відсутності в цьому періоді монографічних та інших наукових публікацій: наголос робився на розвитку періодичних видань публіцистичного характеру, які часто мали ненауковий характер. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. з’являються імена, яким феміністичний рух західноукраїнських земель завдячує своїм теоретичним підґрунтям. Найвідоміші серед них – Н. Кобринська, К. Малицька, М. Рудницька

Чільне місце у формуванні та розвитку українського жіночого руху посідає Н. Кобринська – відома письменниця, громадська діячка, непересічна особистість. Дослідники жіночо-

го руху одностайні у своїх висновках про те, що саме вона стояла біля витоків українського феміністичного руху, була його теоретиком і на практиці втілювала основні положення теорії щодо рівності й свободи жінки у суспільстві. Ось перелік її дописів з окресленої проблеми, надрукованих у жіночому альманасі “Перший вінок” та в збірниках “Нашої долі”: “Про рух жіночий в новіших часах” (1887 р.), “Руське жіноцтво в Галичині” (1887 р.), “Замужня жінка середньої верстви” (1887 р.), “Про первісну ціль товариства руських жінок у Станіславові” (1887 р.), “Жіноча справа у Галичині” (1893 р.), “Домашній жіночий промисел” (1895 р.), “Стремління жіночого руху” (1895 р.), “Рух жіночих товариств” (1896 р.), “Стремління жіночого руху” (1896 р.) та інші.

Аналізуючи суспільно-правове і культурно-освітнє становище жіноцтва Галичини, Н. Кобринська в названих статтях обґрунтувала потребу зміни його статусу. За її переконанням, жінка повинна стати повноправним членом суспільства; зміна суспільного становища під силу лише самим жінкам. Тому Н. Кобринська закликала до створення жіночих організацій, жіночої преси, ставлячи перед ними конкретні цілі: домагання освіти для жінок, передусім вступу до середніх і вищих навчальних закладів, рівність їх суспільно-політичних прав з чоловіками. Цінність цих статей ще й у тому, що їх авторка сама була організатором та ідеологом жіночого руху.

На початку ХХ ст. виходять статті інших організаторів і активних діячів українського жіночого руху, зокрема К. Малицької – “Про жіночий рух” (1904) [12] і М. Колцуняк – “Начерк розвою українського жіноцтва” (1906).

Значну увагу з’ясуванню статусу жінки на різних етапах суспільного розвитку приділив найвідоміший український історик М. Грушевський. Так, у статті “Наталія Кобринська”, вміщеній у 1900 р. у “Літературно-науковому віснику”, він висловлює думки з приводу початків становлення українського жіночого руху, які пов’язував з ім’ям відомої діячки, та вказує на причини несприйняття феміністичних ідей тогочасним галицьким жіноцтвом (серед них матеріальна убогість і низький культурно-освітній рівень) [4].

У фундаментальній праці “Історія України-Руси” М. Грушевський аналізує питання жіночого руху в контексті історії народу і країни, обґрунтовує сутність переосмислення ролі жінки в суспільному житті. Вчений звернув увагу на діяльність видатних жінок в історії країни, проаналізував соціально-економічне і законодавчо закріплене правове становище жінок різних суспільних станів українського суспільства, показав трактування жінки в системі культурних і морально-етичних норм різних історичних періодів.

Отже, дослідження тогочасних українських авторів не претендували на вичерпність, висвітлюючи якийсь певний напрям діяльності жіноцтва в Україні.

Вивчення документів і матеріалів дає підстави стверджувати, що важливим чинником формування жіночого руху в досліджуваній період було правове становище жінки. До наших днів збереглися свідчення правників та істориків, які вказують на різні аспекти врегулювання жіночого і родинного питання в Австро-Угорській імперії. Це насамперед, праці С. Дністрянського: “Австрійське право приватне” (Львів, 1906), “Заручини в австрійським праві” (1899), “Правне відношення родичів до дітей” (1906), “Право подружнє” (1900), “Родинно-маєткове право” (1900).

Проте насправді правове забезпечення становища жінки на етнічних землях, які входили до складу Австро-Угорщини, було переважно декларативним, не підкріплювалося практичною реалізацією. Правова нерівність, закономірно, породжувала моральні та психологічні проблеми, які, зі свого боку, загострювали боротьбу за соціально-правову справедливість у прогресивних колах українських жінок. Усе це привело до того, що проблемами жіночого руху зацікавилися політичні партії та рухи, виступивши прихильниками ідеї рівності чоловіка й жінки. У дослідженнях М. Дядюк, З. Нагачевської наведені численні факти залучення галицького жіноцтва до участі в провідних культурно-освітніх організаціях краю, передовсім, “Просвіті”, Руському (Українському) педагогічному товаристві, НТШ імені Т. Шевченка.

До другого (міжвоєнного) етапу розвитку історіографії проблеми належать глибокі аналітичні статті таких українських

діячок краю, як Іванна Блажкевич, Северина Кабаровська, Олена Кисілевська, Марія Крушельницька, Зінаїда Мірна, Любов Мурин, Мілена Рудницька, Софія Русова, вміщені в часописах “Наша мета”, “Жіноча доля”, “Жінка”, “Жіноча воля”, “Жіночий голос” або видані окремими працями. Для них притаманне прагнення синтезувати власний національний досвід і здобутки міжнародного фемінізму з метою вироблення стратегії подальшого поступу українського жіночого руху.

Участь жінок у національно-визвольних змаганнях 1917 – 1919 рр. висвітлюється у публікаціях його учасниць, зокрема Олени Степанів, Костянтини Малицької, Мілени Рудницької, Олени Федак-Шепарович. Цим публікаціям властива мемуарно-дослідницька спрямованість. Їх авторки намагалися підійти до висвітлення проблем цього періоду як історики-дослідники. Головна цінність таких розвідок в особистих свідченнях, оцінках і внутрішніх переживаннях авторів.

У третьому періоді – радянському – українка як така в роботах істориків, педагогів відсутня. Тим більше не йшлося про дослідження українського жіночого руху, бо паплюжилися самі поняття “національний”, “фемінізм” : вони суперечили ідеології соціалістичного суспільства. Але цей період був плідний на дослідження (окремі праці, статті в періодичних виданнях) в українській діаспорі. Їх авторами були І. Боднарук, Л. Бурачинська, Л. Волинець, О. Залізняк, О. Кисілевська, Х. Навроцька, М. Орищук, І. Пеленська та інші. Більшість із творчого доробку зарубіжних українців присвячена громадській і просвітницькій діяльності представниць жіночого руху: Уляни Кравченко, К. Малицької, Н. Кобринської, Є. Ярошинської, Марійки Підгірянки, Олени Степанів. Але в деяких із робіт простежується спроба детального аналізу діяльності жіночих організацій, товариств на різних етапах їхнього розвитку. Так, О. Залізняк у статті “Початки українського жіночого руху” [8] виділяє три етапи його розвитку, а Л. Волинець у публікації “Українська жіноча преса в минулому” [3], перераховуючи жіночі видання, висвітлює проблеми, що піднімалися на їх сторінках, а також аналізує суспільні умови, в яких ці журнали й газети функціонували.

Автори в еміграції критикували становище жінки в радянську епоху, але часто абсолютизували розвиток українського жіночого руху та діяльність його представниць. Найглибшими дослідженнями з цієї проблематики стали праці Ірени Книш “Смолоскип у темряві : Наталя Кобринська й український жіночий рух” (1957), “І. Франко та рівноправність жінки” (1956) [9]. Вони характеризуються глибиною викладу подій, широкою джерельною базою і коментуванням важливих документів. Це, фактично, перші серйозні наукові спроби з’ясування податків західноукраїнського жіночого руху, а також впливу І. Франка на його ідейне й організаційне становлення.

Отже, для досліджень проблем жіночого руху представниками української еміграції характерним є започаткування узагальнення й осмислення суті поступу українського жіночого руху в Галичині:

В останній умовно виділений нами період – український, тобто в час проголошення й розбудови української державності, з’явилося багато публікацій, у яких висвітлюється діяльність окремих жіночих товариств та їх визначних діячок. Поруч із відновленням історичної правди вони цінні й тим, що у них наголошено на багатому і розмаїтому духовному та громадсько-політичному житті українського народу, зокрема його жіноцтва. Авторами цих публікацій є П. Арсенич, П. Баб’як, Р. Горак, В. Качкан, Г. Огриза, Г. Панкевич, М. Сирник та інші.

До цього періоду належать також дослідження, які глибоко і детально аналізують громадську, просвітницьку і педагогічну діяльність окремих представниць жіночого руху. Серед них: “Олена Кисілевська: біографія, спомини, виступи, статті”, підготовлені М. Бармак і Н. Гулей (Тернопіль, 1999); “Костянтина Малицька. Життєвий і творчий шлях” М. Якубовської (Львів, 1995); “Мілена Рудницька: статті, листи, документи” упорядкування М. Дядюк (Львів, 1998).

У 1999 р. в Одесі виходить друком монографія за редакцією “Жіночі студії в Україні: жінка в історії та сьогодні” [18]. Вона є однією з найгрунтовніших спроб показати роль жінки в українській історії. На основі широкого кола історичних джерел і публіцистичної літератури аналізується становище українських жінок, особливості їх політичного та соціального статусу в різні

періоди історії – з найдавніших часів до сьогодення. У цій монографії систематизовано наявну літературу з питань суспільного становища жінок, зібрано біографічні матеріали про жінок, діяльність яких суттєво вплинула на суспільно-політичний і культурний розвиток України, укладено перелік жіночих громадських організацій, що були і є невід’ємною частиною суспільства, відкрито невідомі сторінки життя, побуту та діяльності знаних українок.

У цей період питання історії жіночого руху в Україні продовжували досліджувати представники української діаспори, прагнучи донести до сучасників правду про устремління української жінки, показати її роль у процесах державотворення, участь в освітньому житті, вагомий внесок у розвиток української та світової культури. У 1984 р. у Мюнхені побачив світ збірник під назвою “Віднова”, в якому зібрані статті відомих українських жінок, інформація про вплив жіночого руху на суспільні процеси. До нього ввійшли праці М. Богачевської, А. Горохович, Р. Мороз, Я. Тудорковецької, Н. Кобринської, М. Рудницької.

Серед історичних досліджень періоду української незалежності можна виділити дисертацію П. Дутчак, предметом аналізу в якій є культурно-просвітницька діяльність українських жіночих організацій Західної України 1920-х – 1930-х рр. [6]. На думку дослідника, праця жіночих товариств міжвоєнного періоду мала національно-прагматичний і опікунсько-самопомоговий характер, у ній панував пафос самостійності та незалежності від польського уряду, дух творчих пошуків нових форм суспільного життя, що в кінцевому підсумку вели до соборної державної самостійності України.

Одним з останніх історичних досліджень жіночої тематики є дисертація М. Дядюк “Політизація українського жіночого руху в Галичині: 1921 – 1939 рр.” [7]. У ній науковець проаналізувала політичні аспекти українського жіночого руху в контексті суспільно-політичних процесів у краї в умовах Другої Речі Посполитої. М. Дядюк визначила основні етапи організаційного становлення інституційної основи жіночого руху цього періоду – товариства “Союз Українок”, простежила розширення мережі його філій і гуртків, зростання чисельності учасників руху. До-

слідницею відтворено ідейно-політичні засади жіночого руху, проаналізовано інтеграцію жіночого руху в суспільно-політичну сферу; простежено формування і впровадження механізмів участі жіночих організацій у політичних акціях, розкрита їхня взаємодія з європейськими суспільно-політичними процесами першої половини ХХ ст. тощо.

Близьким до теми нашої роботи є науково-творчий доробок З. Нагачевської. В десятках статей, методичних рекомендаціях до спецкурсу вона аналізує сутність педагогічно-просвітницьких ідей, що зародилися, визріли й реалізувалися в жіночому русі Західної України. Авторка першою в українській історико-педагогічній думці глибоко й детально охарактеризувала основні теоретичні положення праць жінок – репрезентанток жіночого руху Галичини, Північної Буковини й Закарпаття досліджуваного нами періоду, зробила їх надбаннями української педагогіки.

Цінним є документально-мемуарний матеріал про діяльність українських приватних жіночих шкіл у Галичині, вміщений у збірниках “Пропамятна книга гімназії Сестер Василянок у Львові”, три випуски якої вийшли у світ 1980, 1984 й 1995 рр., “Український Інститут для дівчат у Перемишлі” (Дрогобич, 1995), “Приватна дівоча гімназія “Рідної школи” Українського педагогічного товариства імені Іллі та Іванни Кокорудзів у Львові” (Дрогобич, 1997).

Реальним показником посилення інтересу до витоків та онтогенезу феміністичного руху в Україні з метою переосмислення історичного досвіду і використання раціонального його зерна для сучасних національно-суспільних процесів є організація і проведення численних науково-практичних конференцій у різних містах України: “Жінки нашої держави: сучасний статус і перспективи” (Міжнародна науково-методична конференція, Одеса, 1994, 27 – 29 жовтня), “Українка і демократія” (Міжнародна науково-практична конференція, Київ, 1995, 2 – 5 червня), “Жінка і демократія” (Міжнародна науково-практична конференція “Жіночої громади”, Київ, 1995, 2 – 5 червня), “Жіночий рух в Україні: історія і сучасність” (Міжнародна науково-практична конференція, Одеса, 1995, червень), “Жінки України: історія, сучасність та погляд у майбутнє” (Міжнародна науково-практична конференція “Союзу Українок”, Дніпропетровськ, 1995, 4 – 5

листопада), “Жінка на порозі ХХІ століття: становище, проблеми, шляхи соціального розвитку” (Всеукраїнський Конгрес Жінок, Київ, 1998, 21 – 23 травня).

У 2001 р. в м. Дрогобич відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція “Український жіночий рух: здобутки і проблеми”, яку проводила кафедра українознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені І.Франка спільно з Львівським відділом “Союзу українок”. На ній піднімалися важливі проблеми з історії жіночого руху та його сьогодення (роль жіноцтва у вихованні дітей в сучасних умовах, у збереженні й обнови українських звичаїв та традицій; покликання жінки у християнському контексті тощо).

Наведене є підставою для **висновку** про актуалізацію проблем становища і статусу жінки в українському суспільстві, уможливує розгортання наукового пошуку в цій важливій соціально-культурній сфері.

Водночас результати вивчення проблеми показують, що попри значну кількість досліджень у галузі вітчизняного феміністичного руху, відсутні такі, які б репрезентували цілісну картину діяльності жіноцтва у сфері освіти та шкільництва. Названі дослідження мають історичний, етнографічний, філософський, соціологічний характер. Отже, педагогічні проблеми в жіночому русі Галичини не набули завершеного комплексного вирішення. Проблема впливу українського жіноцтва на освітні процеси в краї потребує серйозного і всебічного вивчення.

Література

1. Афорисми в справі виховання дівчат // Учитель. – 1870. – Ч. 26. – С. 102; Ч. 27. – С. 106.
2. Богачевська-Хом’як М. Білим по білому : Жінки в громадському житті України, 1884 – 1939. – К. : Либідь, 1995. – 424 с.
3. Волинець Л. Українська жіноча преса в минулому / Л. Волинець // Сучасність. – 1974. – № 7 – 8. – С. 113 – 127.
4. Грушевський М.С. Н. Кобринська / М.С. Грушевський // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1900. – Т. IX. – Кн. 2. – С. 1 – 23.
5. Дністрянський С. Цивільне право / С. Дністрянський. – Відень, 1919. – Т. 1. – 1063 с.
6. Дутчак П. Культурно-просвітницька діяльність українських жіночих організацій в Західній Україні у 20-30-х роках ХХ століття :

автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / Параскевія Дутчак. – Чернівці, 1997. – 16 с.

7. Дядюк М. Політизація українського жіночого руху в Галичині : 1921 – 1939 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / Мирослава Дядюк. – Львів, 2002. – 20 с.

8. Залізняк О. Початки українського жіночого руху / О. Залізняк // Жіночий світ. – Львів. – 1984. – Ч. 11 – 12. – С. 4 – 5; 1985. – Ч. 1. – С. 5 – 6.

9. Книш І. Смолоскип у темряві. Наталія Кобринська і український жіночий рух / І. Книш. – Вінніпег, 1957. – 302 с.

10. Кобринська Н. Жіноча справа в Галичині / Н. Кобринська // Наша доля. – Стрий, 1893. – Кн. 1. – С. 1 – 35.

11. Маланчук-Рибак О. Українські жіночі студії: історіографія та історіософія / О. Маланчук-Рибак. – Львів, 1999. – 53 с.

12. Малицька К. Про жіночий рух / К. Малицька. – Львів, 1904. – 41 с.

13. Нагачевська З.І. Педагогічна думка і просвітництво у жіночому русі Західної України (II половина XIX ст. – 1939 р.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 / Зіновія Іванівна Нагачевська. – Тернопіль, 2009. – 40 с.

14. Права женщин // Русалка. – Львів. – 1868. – № 5. – С. 80.

15. Призначеніе женского пола // Лада. – Львів. – 1853. – Ч. 2. – 3. – С. 9.

16. Пропам'ятна книга гімназії Сестер Василянок у Львові. – Львів : Основа, 1995. – 270 с.

17. Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. – 1939 р.) / Борис Савчук. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1998. – 278 с.

18. Смоляр Л. Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні : моногр. / За заг. ред. Л.О. Смоляр. – Одеса : АстроПринт, 1999. – 440 с.

19. Смоляр Л. Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II пол. XIX – поч. XX ст. Сторінки історії. – Одеса, 1988. – 407 с.

20. Становище женьщинь // Русалка. – Львів. – 1868. – № 7 – 8. – С. 116 – 117.

21. Українські періодичні видання для жінок в Галичині (1853 – 1939 рр.) // Анотований каталог / Уклад. В.А. Передирій. – Львів, 1996. – 190 с.

Ивах Светлана. Женское движение Галичины конца XIX в. – 1939 г. как проблема историко-педагогических исследований. В статье на основе анализа историографических данных о женском движении в Галичине конца XIX в. – 1939 г. уточнено состояние его изучения; выделены четыре этапа историографии исследуемой проблемы (довоенный, или австро-венгерский, межвоенный, или польский, советский и украинский – после провозглашения независимости Украины), а также осуществлена емкая характеристика каждого из них.

Ключевые слова: женское движение, женские организации, женские общества.

Ivakh Svitlana. Women's movement in Halychyna of the end of the 19th century – 1939 as the problem of historical-educational researches. In the article specify the state of its study on the basis of historical and geographical facts the women's movement in Halychyna of the end of 19th century – 1939, the author singles out four stages of historiography research problem (before the war or the Austro-Hungarian, interwar or Polish, Soviet and Ukrainian – Ukraine since the independence), and reveals the characteristic of each of them.

Key words: women's movement, women's organizations, women's civil societies.